

Midwintertelling van watervogels in januari 2012: gewoon weer mild

Tussen 13 en 16 januari 2012 gingen ongeveer 1600 vogelaars op pad om watervogels te tellen. Dit gebeurde in het kader van de 46e midwintertelling, die deel uitmaakt van een internationale telling om de overwinterende watervogels in de hele flyway in kaart te brengen. In tegenstelling tot de afgelopen drie jaren liet deze winter een normaal, mild weertype zien. De vraag was of ook de vogels daarmee weer een gebruikelijk beeld lieten zien?

Weer eens zacht winterweer

De midwintertelling van 2012 viel onder weersomstandigheden zoals we deze eeuw al vaak hebben meegemaakt, met zacht weer vanaf de herfst als aanloop. In november zorgden hogedrukgebieden voor een zonnige en vooral erg droge maand met vrijwel normale temperaturen. In december voerde een westelijke stroming aan de lopende band lagedrukgebieden aan met extreem zachte temperaturen en veel neerslag. De gemiddelde maandtemperatuur lag bijna drie graden boven het gemiddelde. Dit weerbeeld zette zich voort in januari. Bovendien woedde op 3 en 5 januari aan de kust een storm - kracht 9 - met op de laatste datum zeer zware windstoten. Tot aan het begin van de midwintertelling was er dus eigenlijk geen vorst van betekenis geweest. De laagste temperatuur tot dan toe was $-1,9^{\circ}\text{C}$. Net vóór de telling daalden de temperaturen en aan het einde van de telperiode werd 's nachts lichte tot matige vorst gemeten. Overdag bleef de temperatuur net boven het vriespunt steken. Het telweer was op veel plaatsen ideaal met flink wat zon en weinig wind. De echte koude kwam pas twee weken later en leidde bijna tot een Elfstedentocht.

Dalers en stijgers

In totaal werden in januari 2012 ruim 5,45 miljoen watervogels geteld. Een dikke half miljoen meer dan het voorgaande jaar en het hoogste aantal sinds het begin van de midwintertelling. Veel soorten werden in bovengemiddelde aantallen geteld. Daartegenover stonden maar weinig soorten met relatief lage aantallen. In 2012 waren er 54 soorten waarvan meer dan 1000 exemplaren werden geteld (tabel 1). Bij 15 van deze soorten waren de aantallen vergelijkbaar (<10% verandering) met het vijfjarig gemiddelde, bij ruim de helft (33) was het aantal hoger en bij slechts 6 juist lager. Het zachte weer verleide duidelijk veel soorten die normaliter deels of geheel buiten onze grenzen overwinteren om dit bij ons te doen.

Zeevogels

Erg bemoedigend waren de relatief hoge aantallen Eiders en Zwarte Zee-eenden. Ze

hebben het in heel Europa zwaar te verduren, met sterk dalende aantallen in een groot deel van de verspreidingsgebieden, waaronder het bolwerk de Oostzee. Enkele meeuwen waren in 2012 bovengemiddeld vertegenwoordigd in de telresultaten. De Drieteenmeeuw kwam zelfs met stip in de 1000+ lijst (tabel 1). De relatief hoge aantallen hangen samen met twee januari-stormen vrij kort voor de telling. De aanblik van 2450 Drieteenmeeuwen (van 4200 landelijk getelde ex.) op de noordwestpunt van de Vliehors moet indrukwekkend zijn geweest! Op dezelfde plek verbleven ook nog eens 13 Dwergmeeuwen en ruim 800 Grote Mantelmeeuwen. Naast de vogels van de Vliehors werden veel Drieteenmeeuwen gezien op de rest van het Noordzeestrand op Vlieland (ruim 400), in de haven van Scheveningen (250) en bij de Hondsbossche Zeewering (240). Kleine Burgemeesters kenden een influx (zie Sovon-Nieuws 2012-1), wat 17 ex. opleverde. Pas zeven keer eerder was deze soort gezien tijdens de voorgaande 45 midwintertellingen, nu werden er alleen al 4 in de Eemshaven geteld. Het aantal Grote Burgemeesters (8) verschilde minder spectaculair van de voorgaande tellingen (0-7). De Zeekoet was niet noemenswaardig talrijker dan anders, maar het aantal Alken (21) werd niet eerder behaald. Grote (12), Kleine (1) en Middelste Jager (4) werden in wat hogere aantallen geteld dan normaal. De 135 getelde Roodkeelduikers, daarentegen, staken niet alleen schril af tegen het record van ruim 1600 in 2008, maar bleven ook nog eens ver onder het vijfjarig gemiddelde.

Veel soorten in de plus

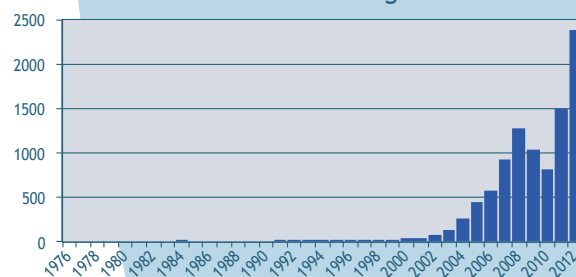
Het zal niet verbazen dat wintergevoelige soorten, dankzij het uitblijven van vorst, weer een stuk talrijker waren dan tijdens de afgelopen midwintertellingen. Soorten waarvan de aantallen in de voorgaande drie tellingen sterk daalden, stonden nu enorm in de plus. Van de Goudplevier werden in 2012 zo'n 94.000 vogels geteld, wat meteen het hoogste aantal was sinds 1995. Ook de Kievit liet weer eens een fors getal optekenen (222.000).

Grondeledende vertrekken doorgaans snel bij vorst, omdat de ondiepe wateren

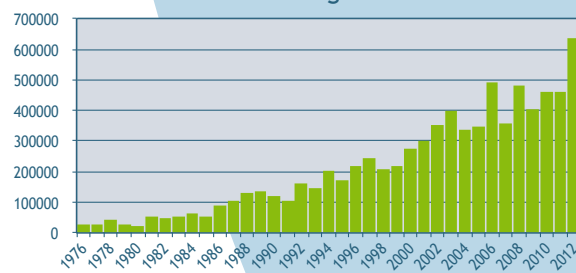

Brandganzen. Foto: Hans Gebuis

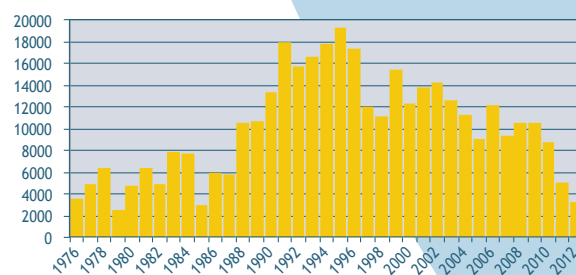
Grote Zilverreiger

Brandgans

Kleine Zwaan

Figuur 1. Getelde (voorlopige) aantallen van Grote Zilverreiger (a), Brandgans (b), en Kleine Zwaan (c) tijdens de midwintertellingen van 1976-2012. De telspanning kan van jaar tot jaar wat variëren.

Tabel 1. Getelde aantallen in januari 2012 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 ex. in januari 2012.

Soort	2012	gemiddelde 2007-2011
Dodaars	4.140	3.300
Fuut	14.097	16.600
Geoorde Fuut	1.469	1.100
Aalscholver	32.317	24.200
Grote Zilverreiger	2.386	1.100
Blauwe Reiger	6.708	6.100
Knobbelzwaan	26.514	24.400
Kleine Zwaan	3.288	7.500
Toendrarietgans	119.244	114.300
Kleine Rietgans	2.183	2.000
Kolgans	791.957	598.600
Grauwe Gans	359.646	295.800
Soepgans	10.559	9.400
Grote Canadese Gans	24.788	17.100
Kleine Canadese Gans	1.047	1.000
Brandgans	639.391	337.500
Rotgans	44.357	33.700
Nijlgans	19.326	13.100
Bergeend	61.625	40.700
Smient	618.789	640.000
Krakeend	42.272	27.000
Wintertaling	70.831	23.900
Wilde Eend	302.947	334.300
Soepeend	12.901	14.200
Pijlstaart	18.678	15.700
Slobeend	7.757	5.800
Tafeleend	30.001	23.400
Kuifeend	153.001	141.200
Topper	64.931	70.000
Eider	99.418	71.300
Zwarte Zee-eend	59.860	18.800
Brilduiker	11.732	10.200
Nonnetje	1.754	3.400
Middelste Zaagbek	9.059	7.500
Grote Zaagbek	6.010	10.600
Waterhoen	10.274	14.300
Meerkoet	221.101	221.800
Scholekster	169.248	158.000
Kluut	1.429	3.200
Goudplevier	93.845	22.800
Zilverplevier	19.288	19.600
Kievit	221.702	96.600
Kanoet	60.507	49.500
Drieteenstrandloper	12.589	9.300
Bonte Strandloper	211.169	211.500
Rosse Grutto	63.971	53.600
Wulp	157.537	138.400
Tureluur	12.431	11.800
Steenloper	4.655	4.600
Kokmeeuw	213.838	189.800
Stormmeeuw	225.602	192.400
Zilvermeeuw	156.692	91.100
Grote Mantelmeeuw	10.437	6.400
Drieteenmeeuw	4.197	80

Drieteenmeeuw, Zuidpier IJmuiden, 24 november 2007. Foto: Arie Ouwerkerk

die ze nodig hebben als eerste dichtvriezen. Dat daar nu geen sprake van was, bleek bijv. uit het aantal van 71.000 Wintertalingen, een record en een stijging van 197% ten opzichte van het vijfjarig gemiddelde. Door het extreem zachte weer is vermoedelijk een flink deel dat normaliter wegtrekt naar Groot-Brittannië, de Atlantische kust van Frankrijk en het Iberisch Schiereiland, bij ons blijven hangen. Ook het aantal Krakeenden vormde een record, maar bij deze soort past dit in de langjarige en nog steeds oplopende trend. De Slobeend was aanwezig in een voor zachte winters gebruikelijk aantal, dat een stuk hoger is dan het door koude winters gedomineerde vijfjarig gemiddelde.

Een soort die een almaar doorgaande toename laat zien is de Grote Zilverreiger. Bijna jaarlijks wordt het aantal van het voorgaande jaar weer verbroken, met uitzondering van een dipje tijdens de tellingen van 2009 en 2010. Inmiddels gaat de lijn weer steil omhoog (figuur 1) met liefst 2400 getelde ex. in januari 2012. De vraag rijst wanneer er een afvlakking zal komen. Inmiddels is het een wijd verbreide soort in vrijwel het gehele land minus de beboste gebieden op de hoge gronden. Opvallend is het nog altijd vrij schaarse optreden op de Waddeneilanden en in grote delen van de Zoute Delta.

Ook de aantallen van de Brandgans blijven maar stijgen, met zelfs een recente versnelling. Inmiddels is het met 640.000 exemplaren, na de Kolgans, de meest getelde soort tijdens de midwintertelling. De soort heeft zich vooral sterk uitgebreid in Laag-Nederland en dan met name in Noord- en Zuid-Holland. De verspreiding in de oorspronkelijk kerngebieden van tien jaar geleden, het noordelijk Deltagebied en Friesland, is flink verdicht. Ook in het rivierengebied is de soort inmiddels een algemene verschijning, vooral in het tweede deel van de winter. Het suggereert dat het rivierengebied als overloop fungeert voor de kerngebieden in het westen en noorden.

Enkele soorten in de min

Een van de grootste zorgenkindjes is de Kleine Zwaan. Het aantal overwintersaars was met 3300 exemplaren dramatisch laag.

Er is dus nog geen eind gekomen aan de jarenlange afname, die vooral veroorzaakt wordt door onvoldoende aanwas van jonge vogels. Het aantal Waterhoentjes lag vorig jaar op hetzelfde lage niveau als na de strenge winters midden jaren negentig. Dit jaar werden er weer wat meer geteld, maar nog lang niet zoveel als gemiddeld. In de jaren tachtig en negentig zagen we dat het ongeveer drie jaar kostte om te herstellen van strenge winters.

Na enkele koudere winters met flinke aantallen Grote Zaagbekken en Nonnetjes bleven deze soorten nu weer grotendeels in het Oostzegebied. Bij de Grote Zaagbek is dat normaal voor een zachte winter, bij het Nonnetje tekent zich een trend af. De aantallen nemen in zachte winters steeds verder af en kwamen ook tijdens de recente koudere winters niet meer zo hoog als tijdens piekwinters in de vorige eeuw.

Oproep

Dit verhaal kon alleen tot stand komen door de inzet van de vele, vaak vrijwillige tellers. Bent u hierdoor enthousiast geworden? We zijn altijd op zoek naar nieuwe tellers. De midwintertelling is de meest eenvoudige watervogeltelling, de telling is maar één keer per jaar en men hoeft er helemaal niet ver voor weg te gaan. Ook vijvers en wateren in een stad of dorp zijn interessant! Mensen die graag mee willen doen, kunnen via het digitale portaal <http://s1.sovon.nl/default.asp?id=853> kijken welke gebieden vacant zijn. Deze kunnen, indien ingelogd, direct geclaimd worden. Natuurlijk is opgave ook mogelijk bij een van de regiocoördinatoren of de landelijk coördinator.

Iedereen bedankt

Heel veel dank gaat uit naar de vrijwillige tellers die in januari 2012 de moeite namen om één of meer gebieden te tellen. Ook enkele instituten en terreinbeheerders, die gegevens van vaak grote en belangrijke gebieden beschikbaar stelden, worden hartelijk bedankt.

● Menno Hornman & Erik van Winden